

КРЪГЛА МАСА ЗА ВАСИЛ ЛЕВСКИ И ЧЕТНИЧЕСТВОТО

Дора Чаушева

Национален музей „Васил Левски“ – Карлово

На 18 февруари 2022 г. – деня, в който отбелязваме гибелта на Апостола, в Националния музей „Васил Левски“ – Карлово, се проведе кръгла маса „Васил Левски, четническите акции и комитетското дело – 1867 – 1873 г.“. Поводът е 155-годишнината от преминаването на четата на Панайот Хитов, в която Левски е знаменосец, а също и тази на Филип Тотю и други по-малки чети през 1867 г. – всички те замислени, подпомагани и осъществени от различни кръгове на българската емиграция – Добродетелната дружина, ТЦБК, „Върховното народно българско тайно гражданско началство“ на Раковски, Българския комитет на Каравелов в Белград.

Основание на организаторите – Музея, фондация „Васил Левски“ и Историческия факултет на Софийския университет, да се постави тази тема за дискусия, е убеждението, че проблемите за четническата тактика в годините преди и след активната дейност на Апостола за изграждането на Вътрешната революционна организация, от една страна, продължават да интересуват изследователите и читателите, а от друга – все още стоят за изясняване и разрешаване от специалистите и немалко въпроси, свързани с тази проблематика.

Участие във форума взеха академични преподаватели, историци от институти на БАН, музейни специалисти.

Деловата работа на кръглата маса откри проф. Пламен Митев от СУ „Св. Климент Охридски“ с темата „Четническата тактика в освободителното дело 1867 – 1873. (Историографски употреби и предизвикателства)“. Аргументира пред аудиторията своето становище, че е крайно време да бъде вече преодоляна отдавна наложената мантра в историографията ни за отказа на Васил Левски от четническата тактика след участието му в четата на Панайот Хитов и Втората българска легия за сметка на възприетата от него идея за изграждане на широка комитетска мрежа. В подкрепа на тезата си приведе три примера, които доказват, че не трябва да се продължава с механичното отричане на разработената от Раковски четническа тактика и фаворизиране на идеята за т.нар. „всенародна революция“, както и обвързването на приносите на Лев-

ски само с преодоляването на четничеството като отминал етап. Проф. Митев приведе документални свидетелства в подкрепа на това, че през 1868 г. Апостола не се включва в четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа не защото не одобрява четите, а защото е поел ангажимент да организира малка чета в Българско, с която да посрещне емигрантските чети и да организират заедно всенародно въстание. Вторият пример, доказващ тезата на автора, е свързан с решенията на комитетските събрания в Букурещ от 30 декември 1869 г. и 2 януари 1870 г. и наличието на достатъчна документална база да смятаме, че тогава е започнала подготовка за въоръжена акция, за която Левски трябва да се прехвърли отсам Дунав, зад която са стояли и руското външно министерство, и сръбското и гръцкото правителство, която е прекратена след решаването на българския църковен въпрос. Третият момент е свързан с дейността на Апостола след 1870 г. Според проф. Митев при анализ на документалното наследство на Левски след 1870 г. се откриват нови елементи, които подкрепят изказаното още от проф. Крумка Шарова мнение, че и по време на втората си обиколка той продължава да вярва, че с чети може да се повдигне въстание, че вътрешните чети трябва да играят активна роля в него и без тях успехът на въстанието е обречен.

Като проследи и анализира „Четническата тактика в стратегията на Васил Левски“, доц. Тодор Радев от ПУ „П. Хилендарски“ също изрази становище, че Апостола продължава и по време на организационната си дейност да разчита на вътрешни чети или отряди, но се стреми към ограничаване на безразборното навлизане на чети отвън, за да не се разкрие преждевременно вътрешната подготовка в Българско. Радев зададе и въпрос – защо обичайно се отчита като положителен ефектът на четническите акции в Гърция, Сърбия, Италия, а у нас ние го отричаме.

Проф. Пламен Павлов от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ в изложението си също подкрепи тезата, че не трябва да се търси подобен водораздел в дейността на Васил Левски – до легиите споделя и провежда четнически тактики, а след това не. Според него има голяма приемственост в разбирането на Левски за четите още от Първата легия, наричана първоначално също чета, от прилагането на модела на сръбската земска войска и друг чуждестранен опит към изградените от него местни революционни комитети по-късно, в които структури проф. Павлов вижда и военни (четнически) характеристики на формирания за бъдещото въстание.

Като интерпретира основни документи на революционните дейци в хода на конспиративните инициативи през периода 1869 – 1872 г., проф. Вера Бонева от УниБИТ предложи една по-различна от доминиращата в историята хронология на появата и развитието на центъра на революционната организация в България. Според нея от 1869 г. до първата половина на 1871 г. Левски осъществява интензивна революционна пропаганда в Българско, през сеп-

тември 1871 г. в центъра на революционната подготовка – Ловеч, е създаден БРЦК в Българско, след което през последните месеци на 1871 г. и първите месеци на 1872 г. започва учредяването и на частни революционни комитети като структури, подчинени на БРЦК в Ловеч. С този институционален капитал Васил Левски отива на Общото събрание на БРЦК в Букурещ в края на април и началото на май 1872 г., когато се (пре)учредява общият център на революционната борба при доминиращата роля на силната комитетска организация в Българско.

Анализирайки документалното наследство на Иван Драсов, Денис Иванов – докторант в ИФ на СУ, проследи в своя доклад – „Мнението на Иван Драсов за четническата тактика“, еволюцията в разбиранията на този виден ловчански деец за четническата тактика: от категоричното отхвърляне на идеята за нови четнически акции през 1871 – 1872 г. до включване на емигрантските чети като важен елемент в организирането на всенародното въстание в Българско през лятото на 1875 г.

Представителят на РИМ – Ловеч, Теодор Тончев направи обстоен и аналитичен преглед на включените до момента в научно обращение автентични свидетелства, отразяващи практическата работа на Васил Левски през периода 1867 – 1872 г. (преди и след учредяването на БРЦК) за реализиране на идеята за въстание в Българско. С конкретни примери беше показано как, изграждайки комитетската мрежа във вътрешността на страната, Дякона разработва своя план за бъдещото въстание, при което бунтовните действия по места ще се съчетават с четническите акции в планинските райони.

Въз основа на запазени автентични източници, мемоарни свидетелства и историографски интерпретации доц. Антоанета Кирилова от ИИИ на БАН направи реконструкция на отношенията между двама български патриоти – българския революционер Васил Левски и руския вицеконсул в Пловдив Найдено Геров, в контекста на българското националноосвободително движение през 60-те – 70-те години на XIX в. Признава обаче, че категоричните обобщения са невъзможни най-малкото заради състоянието на изворовата база. Обстоятелството, че отношенията между Левски и Геров не са ключови за разбиране дейността на Апостола, е довело според авторката до слабия интерес към проблема в нашата историография. На основата на дългогодишните си изследвания за Геров тя мотивира тезата си за неговата съпричастност към революционните начинания на сънародниците му, но ситуирана в руслото на руската политика на Балканите, включително с идеята му за „хайдушката“ война още от началото на 60-те години на XIX в., на която били подчинени и четите през 1867 г.

Историческата памет за личности и събития, дори и малките детайли, подкрепят голямата картина на националноосвободителните движения на българите през XIX в., включително и четничеството. Затова и част от темите на

кръглата маса бяха такива „недоразказани истории“ за герои, които трябва да заемат подобаващо място в научните изследвания.

Доц. Светла Атанасова от РИМ – В. Търново, представи свое проучване за живота на Иван Тодоров Капетан – доброволец в Панайот-Хитовата чета през 1867 г., с всички известни, неизвестни или спорни моменти в българската историография, при условие че научният интерес към неговата личност е бил твърде слаб и спорадичен от края на XIX в. до наши дни, а историческите документи и спомени за Иван Капетан, отложени в българските архиви и музеи, са много малко.

Личността на Иван Капетан, срещата на четниците на Панайот Хитов и Филип Тотю в Златишкия балкан и локализиране мястото на срещата на базата на историографски и археологически данни бяха в основата на изложеното от д-р Иван Иванов – дългогодишен изследовател на историята на Златица, Пирдоп и региона през Възраждането.

Други възрожденци – участници в четническото движение, бяха предмет на предложените изследвания от Ани Саргавакаян – „Неизвестни данни за врачанина Никола Войводов – един позабравен войвода на чета през 1867 г.“, Светлана Мухова от Дирекция на музеите в Копривщица – „Копривщица и четническите акции през 1867 и 1868 г.“, и д-р Милена Георгиева от РИМ – Шумен – „За участието на шуменци в четническите акции и комитетското дело 1867 – 1875 г.“

На кръглата маса се представиха и анализираха и нови документи, открити от Виктор Комбов и проф. Орлин Събев в Османския архив в Истанбул, свързани с четническите акции през 1867 – 1868 г.

Една част представи проф. Събев от Института по балканистика при БАН, който е разчел и превел документите. Те са от септември и октомври 1868 г. и се отнасят до заловените в местността Кечи дере и осъдени четници на Хаджи Димитър и Стефан Караджа. Съдържат чернови на уведомителни писма (шука) от Великото везирство до Дунавския вилает за присъдите им – смъртни, доживотен затвор и строг тъмничен затвор, а до управителите на Дунавския и Сирийския вилает – за заточението на осъдени участници в четата, които се изпращат от Русе в крепостта Акия.

Другите новоиздирени архивни материали са свързани с неголямата чета от 1867 г., начело с Димитър Топалов – Войняговеца, преминала паралелно с тази на Панайот Хитов, но при Никопол. Дора Чаушева направи кратък анализ на немалкия обем документи, които съдържат подробна информация за състава на четата, нейните действия и маршрута ѝ, сраженията на четниците, съдебните процедури, през които минават заловените от тях, и определените им присъди. Особен интерес представляват данните и за трима другари на Левски от Карлово – Васил Караиванов, Иван Тюрмето и Христо Пулев. Арестувани в Карлово по показания на заловени четници, затова че оказват помощ

за снабдяване на четата с барут и олово, те също са разпитвани от различни съдебни инстанции на османския съд в Дунавския вилает. Заловените четници са осъдени на 15 години затвор, Тюрмето и Пулев – на 5 години, а Васил Караиванов е освободен, защото за негово пряко участие съдебните власти не откриват достатъчно данни. Документите включват протоколи от разпити, кореспонденция между различните инстанции от съдебната система и административните власти във вилаета и Великото везирство. Информацията в тях налага да се коригират някои от утвърдените досега факти и интерпретации в историографията ни, свързани с тази чета.

И в изказаните по време на дискусията становища и въпроси отново беше заявена необходимостта от преосмисляне и изясняване на основата и на наличната изворова база, а също и на новооткрити документи на различните аспекти на четническата идеология в българското националноосвободително движение, отношението на Васил Левски към четническата тактика и мястото ѝ в едно всенародно въстание.

Материалите на участниците в кръглата маса предстои да бъдат публикувани в том 2 на поредицата „Нови документи и изследвания“, която Националният музей „Васил Левски“ започна да издава през 2021 г.

ROUND TABLE FOR VASIL LEVSKI AND THE ARMED DETACHMENT ACTIONS

✉ **Dora Chausheva**

Vasil Levski National Museum – Karlovo
57, “General Kartsov” St.
4300 Karlovo, Bulgaria
E-mail: dora.chausheva@abv.b.